

Abstract

This thesis deals with the communication between primary school representatives, foreign students and their parents. Our primary focus is the use of professional community interpreting and child language brokering for this purpose. In the theoretical part of our paper we firstly describe migration in the Czech Republic and then introduce the two main points of interest: community interpreting and child language brokering with a focus on the school setting. The empirical part of this study presents the results of our research, that was conveyed as a case study. Our aim was to analyze how certain primary schools in Prague communicate with students and parents who do not speak Czech; to what extent they use community interpreters and what is their opinion on the role of interpreter at school and on this service in general. We also asked the schools whether and how often they request the foreign students to act as interpreters and to what extent they feel this solution is acceptable in various situations. In order to obtain a comprehensive view, we conveyed a similar survey among community interpreters. We discovered that community interpreting is not a common solution in overcoming language barriers in the selected schools. Even though they perceive this service in a positive way, they struggle with its organizational and financial burden; many respondents also do not have enough information about community interpreting, which was confirmed by the responses of community interpreters. On the other hand our respondents commonly turn to foreign students and ask them to translate; they also deem this solution appropriate in many situations. This opinion is not shared by community interpreters who are in principle against this practice. Finally, based on our findings, we created a set of good practice recommendations for schools concerning the cooperation with community interpreters and also the use of foreign students as language brokers.

Keywords:

community interpreting, child language brokering, school setting, foreign students, interpreter's role

OBSAH

1	ÚVOD	3
2	TEORETICKÁ ČÁST	4
2.1	Postavení migrantů v ČR (legislativa vs. realita)	4
2.1.1	Integrace cizinců	4
2.1.2	Legislativní úprava postavení migrantů v ČR	5
2.1.3	Reálné postavení migrantů v české společnosti	6
2.1.4	Programy a činnosti na podporu migrantů v Česku	7
2.2	Komunitní tlumočení jako profese v globalizované společnosti	10
2.2.1	Komunitní tlumočení – profese mnoha tváří (a názvů)	11
2.2.2	Vývoj komunitního tlumočení	13
2.2.3	Role komunitního tlumočnicka – tlumočení versus mediace	15
2.2.4	Komunitní tlumočení v České republice	25
2.3	Komunitní tlumočení na školách a jeho význam	33
2.3.1	Charakteristika tlumočnických situací v oblasti školství	34
2.3.2	Komunitní tlumočení jako integrační nástroj v evr. školách	35
2.3.3	Komunitní tlumočení na školách v Itálii a ve Španělsku	40
2.3.4	Žáci-cizinci v českých školách	45
2.4	Žáci-cizinci jako most mezi školou a rodinou	49
2.4.1	Děti cizinců v roli tlumočnicků	50
2.4.2	Žáci-cizinci v roli tlumočnicků	55
3	EMPIRICKÁ ČÁST	62
3.1	Předmět a cíl výzkumu	62
3.2	Metodika	63
3.2.1	Dotazníkové šetření	63
3.2.2	Dotazníky pro školy	63
3.2.3	Dotazníky pro tlumočnické	63
3.2.4	Výběr vzorku respondentů a distribuce dotazníků	64
3.2.5	Návratnost dotazníků	64
3.3	Výsledky dotazníkového šetření	65
3.3.1	Profil respondentů	65
3.3.2	Podíl žáků-cizinců na zkoumaných školách	67

3.4	Komunitní tlumočení na pražských základních školách	68
3.4.1	Komunikace se žáky-cizinci a jejich rodiči	68
3.4.2	Zkušenosti škol s komunitním tlumočením	73
3.4.3	Zkušenosti komunitních tlumočnicků	88
3.5	Žáci-cizinci v roli tlumočnicka	96
3.5.1	„Žáci-tlumočníci“ na pražských školách	96
3.5.2	Otázka vhodnosti působení žáků-cizinců v roli „tlumočnicka“	98
4	SHRNUTÍ	100
5	ZÁVĚR	105
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	107
7	SEZNAM PŘÍLOH	114

1 ÚVOD

Cílem této diplomové práce je formou případové studie popsat situaci v oblasti komunitního tlumočení na základních školách v Praze. Vzhledem k tomu, že situace na českých školách, pokud jde přímo o komunikaci v případě jazykových bariér mezi školou a žákem-cizincem a/nebo jeho rodinou, v současné době není zmapovaná, rozhodli jsme se přinést celkovou analýzu toho, jak školy komunitní tlumočení využívají, jaký na ně mají názor a jak probíhá vzájemná spolupráce mezi školami a tlumočníky. V neposlední řadě se chceme věnovat rovněž fenoménu žáků-cizinců v roli „tlumočnicků“, neboť se domníváme, že se stejně jako v zahraničí jedná o běžnou praxi, jíž však u nás dosud nebyl věnován podrobnější výzkum.

V teoretické části nejprve stručně popíšeme problematiku a stav migrace u nás, dále se budeme věnovat komunitnímu tlumočení obecně, přičemž se zaměříme na rozsah role tlumočnicka. V další kapitole se pak budeme zabývat komunitním tlumočením v oblasti školství a popíšeme současnou situaci na českých školách. Na závěr pak shrneme problematiku žáků-cizinců v roli jazykových prostředníků – nastíníme vývoj výzkumu v této oblasti a uvedeme výsledky zahraničních studií zaměřených na působení žáků-cizinců v roli „tlumočnicků“ v oblasti školství.

Empirická část bude probíhat formou dotazníkového šetření na vybraných základních školách v Praze a mezi komunitními tlumočníky. Zaměříme se na to, jak školy překonávají jazykové bariéry, do jaké míry využívají komunitní tlumočení, jak tuto službu hodnotí a jaký je jejich pohled na roli tlumočnicka. Komunitních tlumočnicků se budeme ptát na to, jak vnímají spolupráci se školami a jaký je jejich pohled na roli tlumočnicka ve škole. Od obou skupin respondentů budeme dále zjišťovat, jak se dívají na fenomén „žáků-tlumočnicků“.

Na základě dotazníkového výsledků šetření bychom následně chtěli pro školy vytvořit stručná doporučení týkající se spolupráce s tlumočnickem a využívání žáků-cizinců v roli tlumočnicků. Tato doporučení by měla být pro pedagogické pracovníky vodítkem při vedení rozhovorů, jichž se účastní tlumočnick. Naším záměrem je takto napomoci k lepšímu vzájemnému porozumění mezi školami a tlumočníky a zároveň mezi školami a rodinami žáků-cizinců.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 *Postavení migrantů v ČR (legislativa vs. realita)*

Podle posledních údajů Českého statistického úřadu počet migrantů v České republice od roku 2009 stagnuje. Aktuálně u nás žije 441 500 cizinců, přičemž nejvíce jich pobývá v Praze, kde 37 % všech migrantů tvoří 13 % celkového počtu obyvatel; následuje Karlovarský, Jihomoravský a Ústecký kraj. Nejpočetněji jsou u nás zastoupeni občané Ukrajiny (26 %), Slovenska (20 %) a Vietnamu (13 %), dále v Česku pobývají zejména Rusové, Poláci, Němci, Američané, Bulhaři, Moldavané a Mongolové. Celkovým trendem je pokles počtu cizinců ze zemí mimo EU, odkud v minulosti pocházela hlavní část pracovní migrace, ve prospěch občanů Slovenska a nových členských zemí EU. Významným faktorem je to, že tito cizinci nepotřebují povolení k pobytu. Podstatnou změnou je rovněž to, že v roce 2013 poprvé překročil počet cizinců s trvalým pobytem hranici 50 % (Chytil 2014). Vzhledem k vývoji migrace v posledním roce je ale velmi pravděpodobné, že i v České republice se bude situace poměrně rychle a výrazně měnit.

2.1.1 *Integrace cizinců*

Integrace cizinců je v České republice od roku 2004 v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí. Cílovou skupinou jsou zejména občané třetích zemí, kteří legálně pobývají na území ČR a nejsou žadateli/poživateli mezinárodní ochrany¹. Mezi hlavní cíle integrační politiky patří podpora začlenění cizinců do společnosti, prevence problémů mezi migranty a českou společností a prevence vytváření uzavřených komunit migrantů vedoucích k sociální izolaci a exkluzi. Prioritami v oblasti integrace pak jsou znalost češtiny, ekonomická soběstačnost a orientace v české společnosti včetně nekonfliktních vztahů s majoritní společností. V současné době však u nás nejsou zavedeny povinné integrační kurzy. Migranti nicméně mají možnost se dobrovolně zúčastnit integračních kurzů, které pořádá organizace Slovo21 a které blíže představím níže. Podle nedávné publikace Mezinárodní organizace pro migraci (dále jen IOM) přitom jsou ve většině evropských států integrační kurzy poskytovány státem a v mnoha z nich jsou i povinné (IOM 2014).

¹Integrace azylantů se řídí Státním integračním programem, jehož cílem je poskytnout těmto osobám pomoc v oblasti bydlení, výuku češtiny a zaměstnání.

Konkrétně je integrační politika v Česku realizována zejména podporou regionálních Center na podporu integrace cizinců (CPIC), jež jsou spolufinancována z Evropského fondu pro integraci příslušníků třetích zemí. V ČR začala tato centra vznikat v roce 2009 a v současné době jich u nás působí celkem 12. Integrační centra poskytují cizincům zejména informační, poradenské a tlumočnické služby, dále jsou zde pořádány bezplatné kurzy a klienti zde mají přístup do knihovny vč. internetu. Kromě toho jednotlivá centra organizují osvětové a společenské akce zaměřené na integraci cizinců do majoritní společnosti. Právě v CPIC by v budoucnosti měly probíhat povinné integrační kurzy, jejichž součástí by měly být informace o české společnosti, školství, daňovém systému, pracovních smlouvách, pojištění a rovněž o právech a povinnostech migrantů v České republice.

2.1.2 Legislativní úprava postavení migrantů v ČR

Postavení migrantů je v současnosti upraveno zákonem č. 326/1999 Sb., jenž byl za téměř 15 let své existence mnohokrát novelizován. Zejména bylo v důsledku přistoupení naší země do EU nutné implementovat do českého právního řádu evropskou legislativu. Aktuální podoba zákona je tak velmi rozsáhlá a nepřehledná, což si žádá novou právní úpravu migrace. Již v květnu 2013 byly předloženy návrhy tzv. nových cizineckých zákonů, které však vyvolaly obrovskou vlnu kritiky. Jejich projednávání proto bylo odloženo a pozměněná novela zákona o pobytu cizinců byla předložena sněmovně na podzim 2013, následně prošla oběma komorami parlamentu a v květnu 2014 byla podepsána prezidentem. Mezi problematické aspekty novely patří zejména to, že nová úprava by opět zkomplikovala postavení migrantů v ČR, a to i pro občany z EU. Dnes totiž mohou tito občané pobývat na našem území zcela svobodně po jakkoli dlouhou dobu, musí pouze policii ohlásit místo pobytu. Nově by však podle §42c museli pro pobyt delší 3 měsíců podat žádost o povolení k dlouhodobému pobytu. Vydání povolení by navíc bylo podmíněno mnoha doklady, kromě jiného o zajištění ubytování na území. Dalším aspektem je pozice cizinců na trhu práce; novela by jim např. znemožnila pracovat v době řízení o prodloužení pobytu a každá změna v pracovní pozici by podléhala schválení Ministerstvem vnitra. Migrantů by tak byli ještě více znevýhodněni oproti normálnímu zaměstnaneckému poměru a nuceni k práci na živnostenský list nebo ilegálně.